

di *optimismo* argui potest; nam Dei optimi est optima producere, non quidem *simpliciter*, sed per *comparationem ad finem*; vel, ut loquitur s. Bonaventura, *non absolute, sed in ordine*, seu *in relatione ad finem*¹. Quocirca neque illud inde sequitur, quod cum inter optima unum non sit maius altero, omnia a Deo optimo producta debeant esse aequalia; nam « optimi agentis est producere totum effectum suum optimum, non tamen quod quamlibet partem totius faciat optimam simpliciter, sed optimam proportionem ad totum; tolleretur enim bonitas animalis, si quaelibet pars eius oculi haberet dignitatem: sic igitur et Deus totum universum constituit optimum, secundum modum creaturae; non autem singulas creaturas, sed unam alia meliorem² ». Hinc s. Bonaventura: « Quod obiicitur, quod Deus dat unicuique quod melius est, dicendum, quod Deus non dat unicuique simpliciter melius, quia tunc non faceret res ordinatas, sed aequaliter perfectas; et hoc repugnaret perfectioni, quia si omnia essent aequalia, non essent ordinata, ut dicit Augustinus lib. 83 Qq., q. 41. Cum ergo dicitur quod Deus dat unicuique quod melius est, hoc intelligendum est secundum exigentiam ordinis et naturae³ ».

XXI. OPTIMUM OPPONITUR PESSIMO. Etenim eo magis aliquid malum est, quo eminentius est bonum, cui opponitur. Huius rei exemplum affert s. Thomas: « Dicendum, quod virtuti opponitur aliquod peccatum uno quidem modo principaliter et directe, quod scilicet est circa idem obiectum, nam contraria circa idem sunt; et hoc modo oportet, quod maiori virtuti opponatur gravius peccatum. Sicut enim ex parte obiecti attenditur gravitas peccati, ita etiam maior dignitas virtutis; utrumque enim ex obiecto speciem sortitur; unde oportet quod maximae virtuti directe contrarietur maximum peccatum, quasi maxime ab eo distans in eodem genere⁴ ».

¹ In lib. I Sent., Dist. XLIV, a. I, q. 2 resol., et lib. II, Dist. XXIII, a. I, q. 1 ad arg.

² S. Thom., I, q. XLVII, a. 2 ad 4. Vid. p. 230.

³ In lib. II Sent., Dist. I, p. I, a. I, q. 1 ad arg.

⁴ 1^a 2^{ae}, q. LXXIII, a. 4 c. Cf. Qq. dispp., De Malo, q. II, a. 10 c.

P

DISTINCTIONES

I. PARS ALIQUOTA—NON ALIQUOTA. Illa est, quae multoties repetita totum absunit; e. g., binarius respectu denarii, quinquies enim repetitus absunit denarium. Haec vero est, quae nequit adaequare totum; e. g., ternarius respectu denarii. Iam, adnotante s. Bonaventura, pars aliquota est, cui *propriissime convenit intentio partis*, quia nempe « venit in constitutionem alicuius secundum certam et determinatam mensuram, ita quod aliquoties sumta reddit suum totum¹ ».

II. PARS ESSENTIALIS—PARS QUANTITATIVA. *Partes quantitativae* sunt illae, in quas dividitur numerus, et magnitudo. *Partes essentialis* dicuntur vel materia et forma, ex quibus totum naturale constituitur, vel genus et differentia, ex quibus species rei existit².

III. PARS INTEGRALIS—POTENTIALIS—SUBIECTIVA. *Partes integrales* sunt vel ipsae partes *quantitativae*, ex quibus simul collectis totum quantum constituitur, uti *paries, tectum, fundamentum sunt partes domus*³; vel quae non quidem ad essentiam, sed ad integritatem, seu perfectionem rei inserviunt; cuiusmodi, e. g., dicuntur partes alicuius virtutis cardinalis ea, quae *necesse est concurrere ad perfectum actum virtutis illius*⁴, puta *circumspectio* est pars *integralis* prudentiae. « Assignantur ei (virtuti) partes quasi integrales, cum scilicet partes alicuius virtutis ponuntur aliqua, quae exiguntur ad virtutem, in quibus perfectio virtutis consistit; et hae partes proprie loquendo non nominant per se virtutes, sed condiciones unius virtutis integrantes ipsam⁵ ». Pars *subiectiva* est inferius respectu superioris, cui illud subiicitur, *sicut bos et leo sunt partes animalis*; atque ita etiam *partes subiectivae virtutis dicun-*

¹ In lib. III Sent., Dist VII, dub. 1.

² S. Thom., Qq. dispp., q. un. De An., a. 10 c.

³ 2^a 2^{ae}, q. XLVIII, a. un. c.—⁴ Ibid.

⁵ In lib. III Sent., Dist. XXXIII, q. III, a. I, sol. 1.

tur species eiusdem diversae¹; e. g., sobrietas est pars subiectiva temperantiae. Denique partes potentiales sunt qualitates, quae rei inhaerent, et per quas suam vim agendi explicat; atque ita appellantur, quia per unamquamque earum res suam potestatem non totam, sed tantum ex aliqua parte explicat; e. g., nutritivum, et sensitivum sunt partes potentiales animae². Hoc modo « partes potentiales alicuius virtutis dicuntur virtutes adiunctae, quae ordinantur ad aliquos secundarios actus, vel materias, quasi non habentes totam potentiam principalis virtutis³»; vel « quae participant aliquid de modo qui principaliter et perfecte invenitur in aliqua virtute⁴»; e. g., pietas, observantia etc. sunt partes potentiales iustitiae.

IV. PARTICIPARE PROPRIE—IMPROPRIE. Participare sensu proprio acceptum significat quasi partem capere. Hinc 1° « quando aliquid particulariter recipit id, quod ad alterum pertinet universaliter, dicitur participare illud; sicut homo dicitur participare animal, quia non habet rationem animalis secundum totam communitatem »; 2° « Subiectum participat accidens, et materia formam, quia forma substantialis, vel accidentalis, quae de sui ratione communis est, determinatur ad hoc, vel ad illud subiectum »; 3° « Effectus dicitur participare suam causam, et praecipue quando non adaequat virtutem suae causae; puta si dicamus quod aer participat lucem solis, quia non recipit eam in ea claritate qua est in sole⁵ ». Participare improprie, seu secundum aliquam analogiam dicitur illud, quod ex parte, seu secundum imperfectam similitudinem habet aliquid, quod in alio proprie et perfecte existit. Hoc modo creaturae participant Divinam Bonitatem⁶.

V. PARTICIPALITER—ESSENTIALITER⁷.

VI. PARTICIPATIVE—NOMINALITER. Vox, quae instar participii usurpatur, participative, seu potius participaliter; illa vero, quae tamquam nomen accipitur, nominaliter

¹ 2^a 2^{ae}, loc. cit.—² Ibid.—³ Ibid.

⁴ In lib. III Sent., loc. cit.

⁵ Super Boet. De Hebd., lect. I.

⁶ In lib. II Sent., Dist. XVIII, q. I, a. 6 ad I. Hinc vides illam loquendi rationem, qua omnia esse participationes Divinae Essentiae dicuntur, pantheistarum sententiae nihil omnino prodesse. Vid. p. 109.

⁷ Vid. p. 109-110.

ter sumi dicitur. E. g., haec vox adolescens participaliter sumta indicat in universum quidquid aetate augetur et vigescit: Nominaliter vero innuit aetatem, quae pueritiam immediate sequitur.

VII. PATI PROPRIE—MINUS PROPRIE—COMMUNITER. Proprie pati dicitur id, a quo aliquid removetur sibi conveniens vel secundum naturam, vel secundum propriam inclinationem, et aliquid contrarium in ipsum imprimitur, puta cum homo aegrotat, aut tristatur: « Ad rationem passionis requiritur quod qualitas introducta sit extranea, et qualitas abiecta sit connaturalis; quod contingit ex hoc, quod passio importat quamdam victoriam agentis super patiens; omne autem quod vincitur, quasi trahitur extra terminos proprios ad terminos alienos; et ideo alterationes, quae contingunt praeter naturam alterati, magis proprie dicuntur passionibus¹. Minus proprie, illud, a quo aliquid abiicitur, et aliud recipitur sive sit ei conveniens, sive non: Hoc sensu dicitur pati homo non solum cum aegrotat, sed etiam cum sanatur, atque non solum cum tristatur, sed etiam cum laetatur. Communiter, quatenus ex potentia transit ad actum, nempe quatenus recipit illud, ad quod erat in potentia: Hoc sensu pati accipitur pro qualibet mutatione, etiamsi pertineat ad perfectionem naturae; atque proinde transmutationem sensibilem in sui ratione non includit; unde ipsum nostrum intelligere dici potest quaedam passio².

VIII. PATIBILIS QUALITAS—PASSIO. Pertinent ad tertiam speciem qualitatis³. Scilicet sunt qualitates, quae quamdam perturbationem in substantia producant, vel ob perturbationem in substantia productam in eodem subiecto oriuntur; e. g., metus, qui statum hominis perturbat, et pallor, qui ex metu, qui statum hominis perturbat, in eius vultu efficitur. Iam, si hae qualitates firmatae sunt, et diuturnae, patibiles qualitates, puta pallor ex longa aegritudine ortus; sin cito diffluant, passiones dicuntur, puta pallor, qui ex metu gignitur. Patibilis qualitas ita nuncupatur, quia ipsa proprie substantiam qualem efficit; e. g.,

¹ In lib. III Sent. Dist. XV, q. II, a. I, sol. 1 c.

² I, q. LXXIX, a. 2 c., et q. XCVII, a. 2 c.

³ Vid. litt. Q.

ex firmo et constanti rubore aliquis ruber dicitur, non autem si quis verecundia rubeat, ruber denominatur. Huiusmodi qualitates proprie in rebus corporeis inveniuntur, et, si in animam quoque cadunt, id evenit, quatenus haec corpus substantialiter sibi coniunctum habet. Proinde inveteratum odium Scholastici appellant *qualitatem patibilem*; brevem iram vocant *passionem*.

IX. PERFECTIO QUOAD ENTITATEM—QUOAD VIRTUTEM—QUOAD FINEM. *Perfectio entitatis* respicit rem in sua substantia; atque est *forma totius, quae ex integritate partium consurgit*¹. Nempe illud dicitur *quoad entitatem* perfectum, cui nihil deest ad sui essentiam, neque ad sui integritatem. Hoc modo dicitur homo *perfectus* in sua specie, ex hoc quod constat ex anima rationali, et corpore: *perfectus* corporis integritate, si nulla ei desit corporis pars: et iustam habeat staturam, membrorumque proportionem. *Perfectum secundum virtutem* dicitur illud, quod bene se habet in operibus sibi propriis; nempe quod nec plus, nec minus habet, quam quod debet habere, ut sua opera perficiat: Hoc sensu dicitur *perfectus* medicus, si ei non deficiat aliquid, quod pertineat ad speciem propriae virtutis². Secundum hunc perfectionis modum utimur hoc nomine etiam in malis, puta cum dicimus perfectum calumniatorem et latronem³, cum isti nullo modo deficiunt ab eo, quod eis competit quatenus sunt tales. Neque mirum est, si in his, quae defectum indicant, utamur nomine *perfectionis*; sic enim latro, calumniator etc. se habent in suis operationibus, licet malis, sicut boni in bonis. Denique *perfectionem finis* dicitur habere res, quae ita est comparata, ut finem, propter quem instituta est, consequatur; sicut homo cum consequitur beatitudinem. Hinc qui consequitur finem in malis, potius *deficiens* dicitur, quam *perfectus*, quia malum est privatio debitae perfectionis. Nisi quod cum finis sit quoddam ultimum, ideo per quamdam similitudinem transferimus nomen *perfectionis* ad ea, quae perveniunt ad ultimum, licet sit malum. Hoc sensu dicitur aliquid *perfecte* perdi, vel cor-

¹ I, q. LXXIII, a. 1 c.

² In lib. V *Met.*, lect. XVIII.

³ Vid. p. 47.

rumpi, quando nihil deest de corruptione, vel perditione rei¹.

X. PERFECTIO SIMPLICITER SIMPLEX—SIMPLEX—SECUNDUM QUID. Prima est perfectio, quae in sui ratione omnem excludit defectum, necnon oppositionem cum maiori, aut aequali perfectione; e. g., sapientia. Altera est, quae omnem excludit defectum, non autem oppositionem cum alia sibi aequali; e. g., *Paternitas Divina*, quae nihil omnino imperfectum continet, sed tantum cum *Filiatione* pugnat. Tertia est, quae et in se aliquid imperfecti admixtum habet, et cum alia nobiliori consociari non potest, e. g., esse corpus.

XI. PERMISSIO LEGALIS—CAUSALIS. *Permissio legalis* ea est, qua aliquid, tamquam licitum, subditorum nutui a legislatore relinquitur: *Permissio causalis*, qua aliquid a causa, quae posset impedire, non impeditur. Hinc patet Deum mala moralia permittere non primo, sed altero modo; non enim tamquam legislator sanctissimus aliquid permittit malum, sed solum quatenus cum possit mala impedire, ea non impedit. Neque hoc modo *permittere* idem est, ac *consentire*. Nam, « *permittere* malum est dupliciter; aut non cohibendo manum vel animum nec in facto, nec in retributione, et sic *consentire* est; vel non cohibendo manum, sed tamen puniendo transgressorem, et arguendo continue, et sic non *consentit*; et hoc modo Deus permittit, et non *consentit*² ».

XII. PER SE—A SE. *Per se* existit id, quod non habet esse suum in alio tanquam in subiecto; quare *per se* existit quaelibet *substantia*. Huic existendi modo opponitur ille, quo res *inhaesive* alteri inesse dicitur, et qui *accidentium* proprius est³. *A se* id, quod nulla prorsus indiget causa, ut existat; et hoc ad solum Deum pertinet. Hinc illae voces oriuntur, *Perseitas*—*Aseititas*. *Perseitas* negat tantum dependentiam a subiecto, cui aliquid inhaerere debeat, ut existere possit; *Aseititas* negat etiam dependentiam a quavis causa producente.

XIII. PER SE—PER ACCIDENS. 1° *Per se* alicui convenire dicitur id, quod ex internis eius principiis; *per acci-*

¹ 1^a 2^{ae}, q. LV, a. 3 ad 1.

² S. Bon., In lib. I *Sent.*, Dist. XLVII, a. I, q. 3 ad arg.

³ Vid. p. 14.

dens, quod quasi fortuito illi convenit; e. g., *per se* convenit homini esse animal; *per accidens* esse album: « Quaecumque, ait s. Thomas, *per se* insunt alicui, vel sunt de essentia eius, vel consequuntur essentialia principia . . . Omne, quod inest alicui *per accidens*, cum sit extraneum a natura eius, oportet quod conveniat ei ex aliqua exteriori causa ¹ ». Adnotante autem eodem sancto Doctore, *per se* aliquid attribuitur alicui non solum *positive*, sicut *igni attribuitur ferri sursum*, sed etiam *ratione remotiois*, « *per hoc* scilicet quod removentur ab eo illa, quae nata sunt contrariam dispositionem inducere »; e. g., hoc modo dicimus universale esse *per se* incorruptibile: « non enim dicitur universale incorruptibile, quasi habeat aliquam formam incorruptionis, sed quia non conveniunt ei secundum se dispositiones materiales, quae sunt causae corruptionis in individuis ² ». Rursus « nihil prohibet aliquid inesse *per accidens* alicui secundum se sumto, quod eidem inest *per se*, addito alio; sicut homini *per accidens* inest moveri, *per se* vero homini in quantum est currens ³ ». 2° *Per se* alicui convenit illud, quod ad ipsum pertinet, qualibet facta positione; e. g., esse ubique *per se* convenit Deo; quia « quaecumque loca ponantur, etiamsi ponerentur infinita, praeter ista, quae sunt, oportet in omnibus esse Deum, quia nihil potest esse, nisi *per ipsum* ». *Per accidens* autem convenit alicui illud, quod de ipso dicitur *propter aliquam suppositionem factam*, e. g., « granum milii esset ubique, supposito, quod nullum aliud corpus esset ⁴ ». 3° *Per se* idem est ac *propter se*, vel *directe*. *Per accidens* idem est, ac *propter aliud et indirecte*: e. g., Theologia *per se* seu *principaliter* agit de Deo, *per accidens* de creaturis, *secundum quod referuntur ad Deum, ut ad principium vel finem* ⁵. Ita etiam virtutes appetuntur *propter se*, « in quantum habent in seipsis aliquam rationem bonitatis, etiamsi nihil aliud boni *per eas* nobis accideret »; et *propter aliud*, « in quantum scilicet nos perducunt in aliquod bonum perfectius ⁶ ».

¹ Qq. *dispp.*, De Pot., q. X, a. 4 c.

² Qq. *dispp.*, De Ver., q. I, a. 5 ad 15.

³ *Ibid.*, q. XII, a. 11 ad 1.—⁴ I, q. VIII, a. 4 c.

⁵ I, q. I, a. 3 ad 1. Vid. p. 96-97.

⁶ 2^a 2^{ae}, q. CXLV, a. 1 ad 1.

Hac etiam ratione « quaedam sunt in genere *per se* », scilicet « quae participant essentiam completam illius generis »; alia vero *indirecte*, seu *per reductionem* ¹. 4° Quomodo hae voces significant diversa genera causarum, iam alibi explicatum est ². 5° *Per se* compositum est illud, quod coalescit ex rebus naturalem ordinem inter se habentibus, et eiusdem generis: *Per accidens* compositum dicitur id, quod constat ex pluribus, quae vel naturalem ordinem inter se non habent, vel ad diversam categoriam spectant; e. g., homo est aliquid compositum *per se*, constat enim ex anima et corpore, quae eiusdem sunt categoriae, cum utrumque ad genus substantiae pertineat, et naturalem ordinem inter se habent, ita ut unam substantiam completam constituant. Domus vero est aliquid compositum *per accidens*, exurgit enim ex pluribus artificioso ordine inter se connexis. Item, aqua frigida est aliquid compositum *per accidens*, constat enim ex aqua et frigore, quae licet habeant invicem naturalem ordinem, sunt tamen diversae categoriae, cum aqua sit substantia, frigus sit qualitas. 6° Denique, *per se loquendo* idem est ac *absolute*, vel *in universum loquendo*; *per accidens* idem est ac *secundum aliquam rationem*, vel aliqua ex parte. E. g., anima brutorum *per se* est indivisa ³; *per accidens* in animalibus imperfectis est divisibilis, nempe ratione extensi, quod informat ⁴.

XIV. PERSONA—SUPPOSITUM ⁵.

XV. PERSONALITER—SIMPLICITER ⁶.

XVI. PHYSICE—LOGICE ⁷.

XVII. PHYSICUM PUNCTUM—MATHEMATICUM. *Punctum mathematicum* est illud, quo nihil minus in extensione excogitari potest, idest cuius nulla pars est. *Punctum vero physicum* est illud, quod licet naturaliter in partes dividi nequeat, tamen nostrae cogitationi partes, in quas dividitur, exhibet.

¹ S. Bonav., In lib. II Sent., Dist. XXIV, p. 1, a. II, q. I ad arg. Vid. p. 96-97.

² Vid. p. 63.—³ Vid. s. Thom., Contr. Gent., lib. I, c. 42.

⁴ Qq. *dispp.*, De Pot., q. III, a. 12 ad 5. Cf. Sanseverino, Elem. seu Instit. Phil. Christ., vol. II, Cosmol., c. IV, a. 3, p. 373 sqq. Neapoli 1876.

⁵ Vid. Suppositum, litt. S.—⁶ Vid. Simpliciter, litt. S.

⁷ Vid. p. 194.

XVIII. POSITIVE—NEGATIVE. 1° *Positivum* distinguitur contra *negativum*, prout *reale* contra id, quod non est *reale*. 2° *Positive* alteri opponitur illud, quod eius contrariam formam habet; siquidem « dicuntur contraria, secundum quod in utroque aliquid positive consideratur ¹ »; « contrarietas enim cum sit differentia secundum formam² », sequitur ut « oppositio contrarietatis sit ex parte positionis in utroque ³ ». *Negative* autem illud, quod neque illam formam habet, neque formam ipsi contrariam. E. g., *negative bonitatem civilem* dicitur habere « agrestis, qui extra civilem vitam est, et per consequens actiones eius neque bonae, neque malae sunt civiliter, in quantum non sunt ordinatae ad civile bonum ⁴ ». Item *negative*, vel *positive infidelitas* a Theologis consideratur: « Infidelitas dupliciter accipi potest. Uno modo secundum puram negationem, ut dicatur infidelis ex hoc solo, quod non habet fidem. Alio modo potest intelligi infidelitas secundum contrarietatem ad fidem; qua scilicet aliquis repugnat auditui fidei, vel etiam contemnit ipsam ⁵ ». 3° Aliquid alterius actioni resistere dicitur *positive*, vel *negative*, prout vel contrariam ei obiicit actionem; vel tantum defectum habilitatis ad illam in se suscipiendam. 4° Aliquando *positive* et *negative* idem significant, ac *directe* et *indirecte*, nempe cum adhibentur ad diversam rationem significandam, qua quis damnum alteri infert. E. g., *positive*, vel *negative*, seu *directe*, vel *indirecte* potest quis esse *causa iniustae acceptionis*: « Directe quidem, quando inducit aliquis alium ad accipiendum; et hoc quidem tripliciter. Primo quidem modo ex parte acceptionis, movendo ad ipsam acceptionem; quod quidem fit praecipiendo, consulendo, consentiendo expresse, et laudando aliquem quasi strenuum de hoc, quod aliena accepit. Alio modo ex parte ipsius accipientis; quia scilicet eum acceptat, vel qualitercumque ei auxilium fert. Tertio modo ex parte rei acceptae; quia scilicet particeps est furti, vel rapinae, quasi socius maleficii ». *Negative*, seu *indirecte*, « quando aliquis non impedit, cum possit, et debeat impedire; vel quia subtrahit

¹ *In lib. II Sent.*, Dist. XL, q. I, a. 5 sol.

² *Ibid.*, q. XXXV, a. 4 c.

³ *In lib. II Sent.*, loc. cit.

⁴ *Ibid.* ad l. — ⁵ *Ibid.*, q. X, a. 1 c.

praeceptum, sive consilium impediens furtum, vel rapinam; vel quia subtrahit suum auxilium, quo posset obsistere; vel quia occultat post factum ¹ ». 5° *Positivum*, vel *negativum* diversas attributorum species etiam significant. *Positiva* attributa sunt ea, quae in sui conceptu perfectionem involvunt, puta sapientia, iustitia etc. *Negative*, quae perfectionem denotant, prout aliquod vitium removent ab illo, de quo praedicantur. Qua in re monemus 1° negationem vel ad originem nominis spectare, vel ad significationem. Negatio *vi originis* illa est, quae ex analysi vocis coalescentis ex particula *non* derivatur; e. g., *infinitas* quasi idem est ac non esse finitum. Negatio *vi significationis* oritur ex negativo sensu vocis ceteroquin positivae; e. g., *simplicitas* idem est ac *non esse multiplex*, etc. 2° Huiusmodi distinctionem attributorum etiam cum de Divinis perfectionibus sermo est, admitti solere, non quidem ita ut negativa attributa sint in Deo contraria affirmantibus, sed ita ut excellentiam perfectionis quovis defectu immunis significant; siquidem in hac vita non possumus aliter Deum cognoscere, quam per creaturas, removendo ab Ipso omnes imperfectiones creaturarum, et harum perfectiones magis ac magis extendendo; quocirca attributa negantia abundantiam et excessum praeseferunt, quippe quae Deum supra omnia, quae sunt, esse ostendunt ².

XIX. POSSIBILE INTRINSECE—EXTRINSECE. Dicitur *possibile intrinsece*, vel *absolute*, et *secundum seipsum* illud, cuius termini nullam ad invicem repugnantiam habent; dum e contrario *impossibile intrinsecum*, *absolutum*, *secundum seipsum* dicitur ex discohaerentia terminorum, seu cuius termini sibi invicem repugnant; et quoniam discohaerentia terminorum est in ratione alicuius oppositionis, in qua includitur affirmatio et negatio, sequitur, ut in omni tali *impossibili implicetur affirmatio et negationem esse simul*. Hac ratione dicimus possibile quod non est impossibile esse, et impossibile dicimus quod necesse est non esse ³. *Extrinsece* autem, vel *respective possibile* aliquid dicitur

¹ *Ibid.*, q. LXII, a. 7 c.

² Vid. s. Damasc., *De Fide orth.*, lib. I, c. 4.

³ « Quod necesse est non esse, impossibile est, et conversim »; s. Anselm., *Cur Deus homo*, c. 18.

quatenus subditur alicui potentiae, sive *activae*, « ut si dicamus possibile esse aedificatori, quod aedificet »; sive *passivae*, « ut si dicamus possibile esse ligno quod comburatur ». E contrario, dicitur *respectively impossibile* illud, « quod, quantum in se est, non habet rationem impossibilis, sed in ordine ad aliquid »; nempe « propter defectum potentiae, vel ex seipsa, quia videlicet ad illum effectum non potest se extendere . . . , vel cum potentia alicuius impeditur, aut ligatur ¹ ». Quare « uno modo dicitur impossibile, quod nullo modo fieri potest. Et impossibile dicitur, quod natum est fieri, licet elevatum sit supra possibilitatem agentis, aut patientis ² ».

Ex his patet 1° nihil dici posse *respectively* possibile, nisi sit *intrinsece* possibile ³; quocirca possibilitas *intrinseca* vocatur etiam *fundamentalis*. 2° Omnia, quae *respectively* sunt impossibilia apud causas inferiores, esse possible apud Deum. Hinc « sapientes mundi propter hoc stulti vocantur, quia quae secundum causas inferiores sunt impossibilia, simpliciter et absolute impossibilia iudicabant, etiam Deo ⁴ ».

XX. POSSIBILE SIMPLICITER — EX SUPPOSITIONE. Illud idem, quod *simpliciter*, seu *absolute* est possibile, quia in se nullam includit repugnantiam, evadit *hypothetice impossibile* ex aliqua suppositione facta. Hoc modo impossibile est, ut ea, quae a Deo sunt praevisa, non eveniant ⁵.

XXI. POTENTIA—POTENTIALITAS. *Potentialitas*, seu *simpliciter potentia* significat *non existentiam* rei, eiusque indifferentiam ad *esse* vel *non esse*: *Potentia* autem, seu *facultas*, vel *potestas* denotat illud, quod iam suum *esse* habet, et per ipsum ad actionem ordinem habet. Quare illud, quod est *potentiale*, nullo modo est ⁶. *Potentia* vero non est *actu secundo*, qui, ut alibi diximus ⁷, significat actionem; quia existere et intelligi potest sine actione, cuius ipsa principium est; sed est *actu primo*, qui signi-

¹ Qq. dispp., De Pot., q. I, a. 3 c., et q. III, a. 14 c. In lib. I Sent., Dist. XLII, q. II, a. 3 sol.

² B. Alb. M., De motibus progressivis, tract. I, c. 4.

³ Vid. p. 183.

⁴ De Pot., q. I, a. 4 ad 1. Vid. I, q. XXV, a. 3 c.

⁵ III, q. XLVI, a. 2 c. vid. p. 219-220.

⁶ Pag. 11.—⁷ Pag. 12.

ficat *esse*; nam intelligi non potest sine *esse*, quod est principium ipsius potentiae.

Hinc Leibnitiis, aliique philosophi refelluntur, qui facultates animae sine *actu*, seu operatione, aliquid merum possibile, et abstractum esse opinantur.

XXII. POTENTIA ACTIVA — PASSIVA. *Potentia activa est principium agendi in aliud*: *Passiva est principium patiendi ab alio* ¹. Scilicet, quaelibet potentia exoptulatur, ut ad operationem ordinem habeat. Iam, *potentia*, quae sua operatione aliquid obiectum transmutat, est *activa*; e contrario, *potentia*, quae ab aliquo obiecto movetur ad suam operationem eliciendam, est *passiva* ². « *Potentia activa est principium transmutandi illud*. *Potentia passiva est principium transmutandi ab alio* ³ ».

XXIII. POTENTIA — HABITUS ⁴.

XXIV. POTENTIA — IMPOTENTIA. Spectant ad secundam speciem qualitatis. Nempe, proclivitas, vel imbecillitas superaddita facultati agendi, per quam substantia faciliter, vel difficulter ea operari potest, quae illius facultatis obiectum sunt, aut resistere iis, quae illius exercitationem impediunt, *potentia*, vel *impotentia* vocatur; e. g., visus in iuvene *potentiam*, in sene *impotentiam*, sive debilem potentiam habet: « *Potentia naturalis*, prout dicit modum existendi naturalis potentiae in subiecto (*idest facultatis agendi*); secundum quem dicitur subiectum facile, vel difficile ad aliquid agendum. . . , dicit modum qualitatis; et est generaliter in secunda specie qualitatis, ut patet, cum dicitur cursor, et pugillator, quorum utrumque dicitur facilitatem, quae sequitur modum existendi potentiae gradiendi, et resistendi, sive agendi in subiecto ⁵ ».

XXV. POTENTIA LOGICA—PHYSICA. *Potentia physica* « dicit actualiter potentiam in re, quae signatur ad alterum ordinari ⁶ », seu ad realem et positivum effectum. *Potentia autem logica* significat tantum aliquid *non esse in se*

¹ I, q. XXV, a. 1 c.

² Vid. s. Thom., Qq. dispp., De Ver., q. XVI, a. 1 ad 13. Quomodo potentia activa attribuenda sit Deo, explicat sanctus Doctor, Qq. dispp., De Pot., q. I, a. 1.

³ S. Bonav., In lib. I Sent., Dist. XII, a. I, q. 4 resol.—⁴ Vid. p. 159-60.

⁵ S. Bon., In lib. I Sent., Dist. III, p. 2, a. 1, q. 3 resol.

⁶ S. Bon., In lib. I Sent., Dist. XLII, a. 1, q. 4 resol.

impossibile quasi contradictionem implicans, e. g., *logica* est potentia, qua creaturae in nihilum a Deo redigi possunt¹, non autem *physica*; siquidem « tendere in nihilum non est proprius motus naturae, qui semper est in bonum² ».

XXVI. POTENTIA NATURALIS — SUPERNATURALIS — OBE-
DIENTIALIS. *Potentia naturalis* est quae ordinatur ad operationes proprias cuiusque naturae creatae, seu quae eius vires non excedunt. Haec potentia vocatur *vitalis*, si operatio producit, vita concurrente; puta intellectus, sensus, facultas nutritiva etc.; sin vero, vita non concurrente, vocatur *simpliciter naturalis*; puta potentia illuminandi in sole. E contrario, *potentia supernaturalis* est quae ordinatur ad operationes superantes naturae vires; e. g., potentia intellectus creati ad *visionem intuitivam* Dei. Iam, si haec potentia spectetur, quatenus pendet a Deo, qui huiusmodi virtutem largitur creaturis, dicitur *simpliciter supernaturalis*; sin in creatura, quatenus « in creatura fieri potest quidquid in ea fieri voluerit Creator³ », dicitur *potentia obedientialis*: *Obedientialis*, quia « tota creatura obedit Deo ad suscipiendum in se quidquid Deus voluerit⁴ »: *Potentia*, quia quaedam non repugnantia, seu aptitudo naturalis agnoscenda est in creaturis ad id, quod virtute illa supernaturali augeantur⁵. Hinc *potentia obedientialis* definitur: Capacitas naturarum creaturarum accipiendi a Deo virtutem supernaturalem, per quam quidquam, quod vires earum excedit, agere possint.

XXVII. POTENTIA OBIECTIVA—SUBIECTIVA. *Potentia obiectiva* est mera rei possibilitas, seu non repugnantia ad existendum, e. g., capacitas existendi in altero mundo⁶. *Subiectiva* est quaedam habilitas subiecti ad aliquam formam in se recipiendam; e. g., pelluciditas aëris ad lumen in se suscipiendum; haec enim est capacitas admittendi luminis in se⁷. *Potentia subiectiva* denotat aliquid positivum

¹ S. Thom., *Qq. dispp., de Pot.*, q. V, a. 3; vid. p. 246.

² *Ibid.*, a. 1 ad 16. Cf. p. 236.

³ *Qq. dispp., De Ver.*, q. VIII, a. 12 ad 4.

⁴ *Qq. dispp., De Virt.*, q. I, a. 10 ad 13.

⁵ *Qq. dispp., De Pot.*, q. I, a. 3 ad 1.

⁶ Inde colligis *potentialitatem*, *potentiam logicam*, et *potentiam obiectivam* fere idem significare.

⁷ Vid. p. 11.

in subiecto, puta idoneitatem ad formam: *Obiectiva* vero nihil positivum praesefert, sed solam in Deo foecunditatem producendi quodlibet. Sic possibilitas alterius mundi nihil importat *actu* in altero mundo, sed solam designat Divinae Potentiae foecunditatem, a qua possit e potentia ad actum reduci. Vocatur autem potentia *obiectiva*, vel quia illud, quod est in *potentia obiectiva*, obiectum solius Divinae omnipotentiae est; vel quia obiectum cognitionis esse potest. *Potentia subiectiva* iterum vel est mere receptiva, si tantummodo formam recipiendi capacitatem praesefert; quo modo corpus humanum est in potentia *subiectiva* respectu animae rationalis; vel etiam ad productionem formae, quae recipitur, quodammodo concurrat, quatenus haec ab illa educitur; quo modo, e. g., lignum est in potentia *subiectiva* respectu ignis.

XXVIII. POTENTIA ORDINATA—ABSOLUTA. Sunt varii modi, quibus Dei Potentia a nobis concipitur. Nempe dicitur Deus posse de potentia ordinata illud, « quod attribuit sibi in ordine ad sapientiam, et praescientiam et voluntatem Eius¹ ». Atque haec potentia *ordinata* appellatur vel *ordinaria*, vel *extraordinaria*, prout versatur circa ea, quae vel secundum, vel praeter naturae cursum fiunt. Dicitur autem Deus posse de *potentia absoluta* illud, quod *attribuitur potentiae secundum se consideratae*²; quo modo a Deo fieri potest quidquid contradictionem non implicat, seu *omne illud, in quo salvari potest ratio entis*³. Quocirca 1° potentia absoluta non nisi rei possibilitatem respicit. 2° Deus « potentia absoluta potest facere alia, quam quae praescivit et praedordinavit se facturum⁴ ». 3° « Absolutum et regulatum non attribuuntur Divinae Potentiae, nisi ex nostra consideratione, quae Potentiae Dei in se consideratae, quae absoluta dicitur, aliquid attribuit, quod non attribuit Ei secundum quod ad sapientiam comparatur, prout dicitur ordinata⁵ ».

XXIX. POTENTIA PROXIMA—REMOTA. *Potentia proxima* est ea, quae unica agentis actione, seu, ut s. Thomas inquit, *statim*⁶ potest ad actum reduci: *Potentia remota*,

¹ *In lib. III Sent.*, Dist. I, q. II, a. 3 sol.

² *Loc. cit.*—³ I, q. XXV, a. 5 ad 1.

⁴ *Ibid.*—⁵ *Qq. dispp., De Pot.*, q. I, a. 5 ad 5.

⁶ *In lib. II Sent.*, Dist. XIX, q. I, a. 2 sol.